

TÖNSTA GÅRD

Bild 1: Tönsta mangårdbyggnad ifrån mitten av 1800-talet

Tönsta ligger på slätten och inte som 2/3 av socknens gårdar som lagts på kullar för att inte ta bort odlingsbar mark.

Kopparlunden är en viloplats för gårdens avlidna och ligger intill gränsen till Ösby. Kopparlunden var på den tiden omsluten av vatten. Det finns orörda fornlämningar där, orörda gravar och stensättningar i form av husgrunder i mindre format.

Där finns även den stora Älvkvarnsstenen i vars gropar det offrades genom århundranden ända fram till 1800-talet.

Jorden i Tönsta före 1303 tillhörde Bengt Puke som vid inträde i Johanniterklostret skänkte Tönsta jorden till klostret. Kvar blir endast 1 tunnland jord. Tönsta bestod vid den tiden av 10 tunnland.

1322 Biskop Israel i Västerås bytte till sig 17 tunnland jord i Tönsta mot Morby med Ärkebiskopen Olof i Uppsala.

Bild 1: Utbyggnad av bostadshuset med kök och kammare 1918 på norra sidan av huset. 1960 tillkom även ett pannrum

Därefter står det ingenting om Tönsta förrän 1563 där det uppges i kyrkböcker att Tönsta ägs av en man vid namn Arvid Trolle

Sigfrid i Tunnestada, namnet förekommer under 1500-talet i samband med Tönsta och han står skriven som arrendator.

1563 betalade Sigfrid brudskatt till en av Gustav Vasas döttrars bröllop. Sigfrid var arrendator under Trolle medan en Nils står skriven som arrendator av kronan.

1575 finns namnet Peder som arrendator av gården.

1572-76 har kyrkan förklarat halva gården som öde och förfallen.

1576-86 står Johan Skogårdh som ägare av gården.

1584-86 brukades gården av Lage Posse på Aspanäs och 1586 brukades biskopsdelen av gården av en man vid namn Erich.

I slutet av 1500-talet, början av 1600-talet var det värsta slaget av missväxt som drabbade landet, svält och pest härjade.

En del gårdar kallades till och med ödegårdar efter att pesten farit fram. Tönsta klarade sig igenom de första åren men 1612 skrivs även Tönsta in som ödesgård.

1615 finns Hans Gudmundsson med hustru som boende på gården och räknas som ett hjonelag. Bara gifta drängar räknades medan ogifta pigor inte räknades men skatt fick de betala.

1617 Olof i Ösby klagade till tinget att Hans Gudmundsson, Tönsta, tagit en galt av Olof och satt sitt eget bomärke på galten. Då Hans inte kunde klargöra inför tinget varifrån han fått galten dömdes han till böter.

1623 klagade Erich Bengtsson att han fick betala för mycket i arrende.

1624 Det verkar som Gudmundsson brukar både skattejorden och biskopsjorden på Tönsta. Hans Gudmundsson hade under 1626-27 hedersämbetet som kyrkvård. På den tiden fick de inte vara kyrkvård mer än två år. Senare och nu för tiden är det ofta ett hedersuppdrag på livstid.

1628 har Gregorius, även kallad Greggus, övertagit brukandet av kyrkans jord och även kyrkvårdstjänsten. Hans hustru Anna Tomasdotter kan ha härstammat från Ingelsta.

På gården bodde även svägerskan Margareta och Greggus och Annas barn Anna och Britta Greggusdotter och sonen Erich Greggusson. Greggus hade fler döttrar vilket framgår av vigselboken.

Britta Greggusdotter gifter sig 1655 med en man vid namn Per Larsson. Ytterligare personer boende på gården var Oluff Hansson, hustru Karin Pährsdotter och mor Karin. Inga och Oluf Hemmingsson, troligen från Krista.

1638 finns namnet Mårten Andersson omnämnd som trolig brukare av kronans jord.

1640 I drottning Kristinas donationshärva förekommer Tönsta som spinner kring Västmanlandsgårdar.

1646 Tönsta är ett Wachtmeistergods men han bodde eller brukade inte gården. Mårten Andersson innehar stora gården fram till 1675. Vid in skatteindrivning till kyrkohärberget 1653 nämns både Mårten och Greggus.

Mårtens hustrun Anna med barnen driver storgården vidare till 1688 då tar sonen Anders Mårtensson över skötseln av gården.

Greggus måg Anders Hansson driver lillgården vidare. Mor Anna lever fram till 1687. I dödsboken står skrivet att Tönstagusman död, 86 år gammal lämnade efter sig 9 daler i testamente. Om mor Anna vet vi inte om det var Greggus eller Mårtens hustru.

1713-14 En Erich Eriksson står skriven på Lillgården, han är gift med en dotter till Greggus.

I vigselboken för 1718 står att drängen Hindrich Johansson från Froby vigd med änkan Kristin Jansdotter i Tönsta. Troligen änkan efter Pähr Janson-Joensen som avled 1709.

Att Hindrich kallades dräng kan bero på att söner och döttrar i bondhemmen tog ett tjänsteår på en annan gård.

En Per Joensson står skriven på Tönsta och vid första anblicken får man den uppfattningen att han skulle ha haft fyra hustrur fast en i tagen. Det visar sig senare att det funnits två personer med samma namn på gården. Den andre har stavat sitt namn Pähr Joensson och/eller Pehr Johansson.

1737 En Pehr Johansson, Tönst begravd under kyrkgången i kyrkan, 56 år gammal. 1738 begravs hans hustru Ingrid Johansdotter i kyrkan bredvid sin man. Hon var född i Hälla, Badelunda och blev 51 år gammal.

Även Hindrich och Pähr Johansson avlider detta år, så gör även Pährs hustru. Hindrich hustru fru, änka för andra gången driver gården vidare.

1742 En dödsruna efter Margareta Pehrsdotter står i Tönsta, far Pehr Johansson, mor Barbra Gregoriadotter. Margareta var gift med Erik Eriksson och blev änka 1716 men bodde kvar på gården och drev den tillsammans med dottern.

Jan Person, född 1711, son till Pehr Joansson och Kerstin, är skriven på Tönsta 2.Lilla Gården. Hustru Margareta Persdotter dör i lungrot 1779. Jan P lämnar gården 1780. Deras son Jan Jansson är ett problembarn. Detta går till kyrkorådet 1778 då fadern anklagar sonen för att ha varit ovetig mot sin far och

svurit till honom. Sonen klagar att fadern och modern var honom vidriga. Fadern lovar att han skall var snäll mot sonen om sonen lovar att vara beskedlig.

Jan P är kyrkvärd sedan 18 år tillbaka. Detta uppdrag avsade han sig 1878. Den yngre Jan Person har också en son, Jan Janson född 1775. Inte heller han är problemfri men det tar sig inte så starka uttryck förrän han kommer i husbondeställning och kommer in i sockenstämman. Han blir både nämndeman och kyrkvärd. Redan som barn ansågs han av prästen att vara intelligent. Han är prästens svåraste motståndare på alla sockenstämmor.

En notis från 1774, Yngre Jan P:s hustru och son har fått resa till Säter för att dricka brunn. Även hjonen från fattigstugan fick resa till Säter för att dricka brunn. Jan Pers son, Carl, endast 3 mån gammal begravs då han avlidit av feber och en barnsjukdom kallad ältan. Han begravdes i kyrkan på gången vilket var mycket ovanligt. Med gången menas den s k allmoge-graven på mittgången i kyrkan till skillnad från korg-graven = präst-graven.

Tönsta delades upp i flera gårdar 1775. I östra Tönsta bodde Johan Persson den yngre född i Dingtuna 1734, gift 1761 med Cristina Magni, född 1747 i Barkarö. De hade två barn, sonen Magnus, född 1769 och sonen Jan, född 1775.

På westra Önsta 1 bodde Johan Persson den äldre, född 1711 och hans hustru Margareta Persdotter, född 1720. Där bodde även mågen Per Persson, född 1740 med hustrun Greta, född 1747. Vi kan läsa i dödsboken att Margaretas begravning skedde på Gränsta lagerstad 1779. Anledningen till detta framkommer ej. Varje gård hade ju sin egen gravplats.

På wester Tönsta 2 bodde Jan Jansson, född 1741 och hans hustru Cristina Andersdotter, född 1743 och deras dotter Greta och sonen Johan J.

Det var inte så bra med grannsämjan på gården. Det framgår från kyrkorådsprotokoll om fylleri, oenighet, trätor och svordomar, att de med åtbörder och gärningar förolämpat varandra.

Erik Matson, Ösby och den yngre Jan Pers i Tönsta, rev sönder varandras skjortor i ett slagsmål.

1795-1814, Stina Månsdotter (Christina Magnidotter) änka efter Jan Pers den yngre stannade på gården. Sonen Magnus, gift med Anna Jansdotter bördig

från Sevilla, övertar brukandet av storgården. Paret får 11 barn. Magnus yngre broder Jan brukade lillgården. Inte bara Jan utan även deras syster Margareta ansågs vara mycket intelligenta.

1805 begravdes kyrkvärden Jan Persson. I kyrkboken står det att han dog av kikhosta.

En av Magnus och Annas barn, sonen Jan Jansson gifte sig med Beata Abramsdotter från Skälby. Deras dotter Beata-Elisabet gifter sig 1820 med en bergsman, Lars Fredrik Silén och de fick 3 söner. Bergsmän ansågs på den tiden som lite för mer så föräldrarna var antagligen nöjd med mågen. 1837 avlider Lars Fredrik. I dödsboken står det att han var svagsint och påträffades drunknad i ån vid kvarnsbron i Västerås. Han blev 39 år. Han begravdes i tysthet. Beata-Elisabet avlider i nervfeber 1839. Beata-Elisabet och hennes bror hade tagit efternamnet Törngren efter gården.

1835 avled rusthållarhustrun Beata Abramsdotter, även hon i nervfeber. Det omnämns om ytterligare personer på Tönsta som dog av feber. Bland annat hemmansbrukare Dan Jansson och hans hustru.

Magnus hustru Anna Jansdotter och 7 av deras barn står som avlidna av lungsot 1831.

Jan Jansson blev kyrkvärd tidigt och sedan även nämndeman och till sist även häradsdomare.

Sonen fänrik Gustaf Törngren bor på och sköter gården under åren 1813-1824. Gustaf utbildar sig till lantmätare och hans namn ses på många kartor mest om förrättningar om gränsregleringar och gärdesgårdsdelningar men även laga kraft under åren 1827-1839 i Lundby.

Det förekommer en Ingemar under flera år på 1800-talet på Tönsta men det är oklart vad han heter i efternamn. I dagsverksboken 1843 finns namnet kyrkvärd Per-Erik Andersson upp på Tönsta. Namnet följer dagsverksboken fram till 1851. Därefter förekommer bara gårdsnamnet under några år.

I mantalslängden 1844 skrivs Tönsta på häradsdomaren, nämndeman och kyrkvärden Jan Jansson och sonen Gustaf Törngren och hans hustru Hedvig Carolina Carlsson, född i Bäckby 1812.

Ingemar, eventuellt med efternamnet Törngren tycks ha övertagit gården 1853. Därefter kommer Carl Vilhelm Fritz. Han är systerson till Hedvig Carolina Carlsson, Törngrens hustru. Fritz är kvar på gården sannolikt fram till 1892. Enligt dagsverksboken gjorde en man vid namn Larsson dagsverk på Tönsta 1860. Sedan nämns 1873 en man vid namn Sjöblom.

1892 anländer Valfrid Larsson till Tönsta, troligen inte släkt med tidigare nämnd Larsson från dagsverksboken. Valfrids hustru heter Anna Engsell, född 1861. Larsson stannade på gården fram till 1904.

Larssons dotters Selmas bröllop varade i tre dagar. Tönsta hörde ju till storgårdarna i socknen. Valfrid är ägare till hela gården medan Fritz var den sista arrendatorn då.

Efter 1904 förekommer några namn på ägare till gården under kortare perioder. En man vid namn Naesström från norrland, en Kvarnström och en Pettersson.

Därefter kom John Eriksson, född i Gilltuna 1896, han var en socknens barn i tredje generationen på Gilltuna men den första av släkten på Tönsta. Han var kyrkvård. Han dog i relativt unga år. Hans hustru Ester, född Grandin bodde kvar på gården.

Deras son Ingemar Eriksson arrenderar gården som nu är i Västerås stads ägo. Han driver gården fram till mitten av 1990-talet och han slutar sina dagar på Tönsta i mars 1997. Hans hustru Gerd bor kvar på gården och gör så än idag 2017. Deras dotter och hennes man köper gården, vad gäller bostadshus med uthus och tomt, av Västerås Stad och de bor kvar även de idag 2017 på övre våningen. Gerd innehar nedre våningen i Tönsta.

Jorden efter Ingemars bortgång arrenderas av Lennart Björkström på Kanik-Lundby fram till 2005 då hans dotterson Henrik Svensson övertar brukandet. Därmed slutar historien om Tönsta Gård och vad dess öden i framtiden blir återstår att se.

Västerås

2017-03-03

Marianne Pettersson

Källor: Astrid Söderholms Gårdarna i Lundby.
Lantmäteriets kartor.
Stadsarkivets bilder på gårdar.

Bilaga 1: Bilder på gården 1975
” 2 Karta över gården 1809
” 3 Karta över placering av husen 1975

Bilaga 1: Bilder tagna på gården juni 1975

*Bild III: Magasin från mitten 1800-talet
flyttat hit 1896*

*Bild IV: Ladugård med loge byggt
runt 1900*

Bild V: Vagnslider från 1920-1930

Bild II: Tvättstuga med vedbod

Arbetarbostad med uthus norr om gården

*Bild VII: Fd. knektbostad förlängd
1933-34*

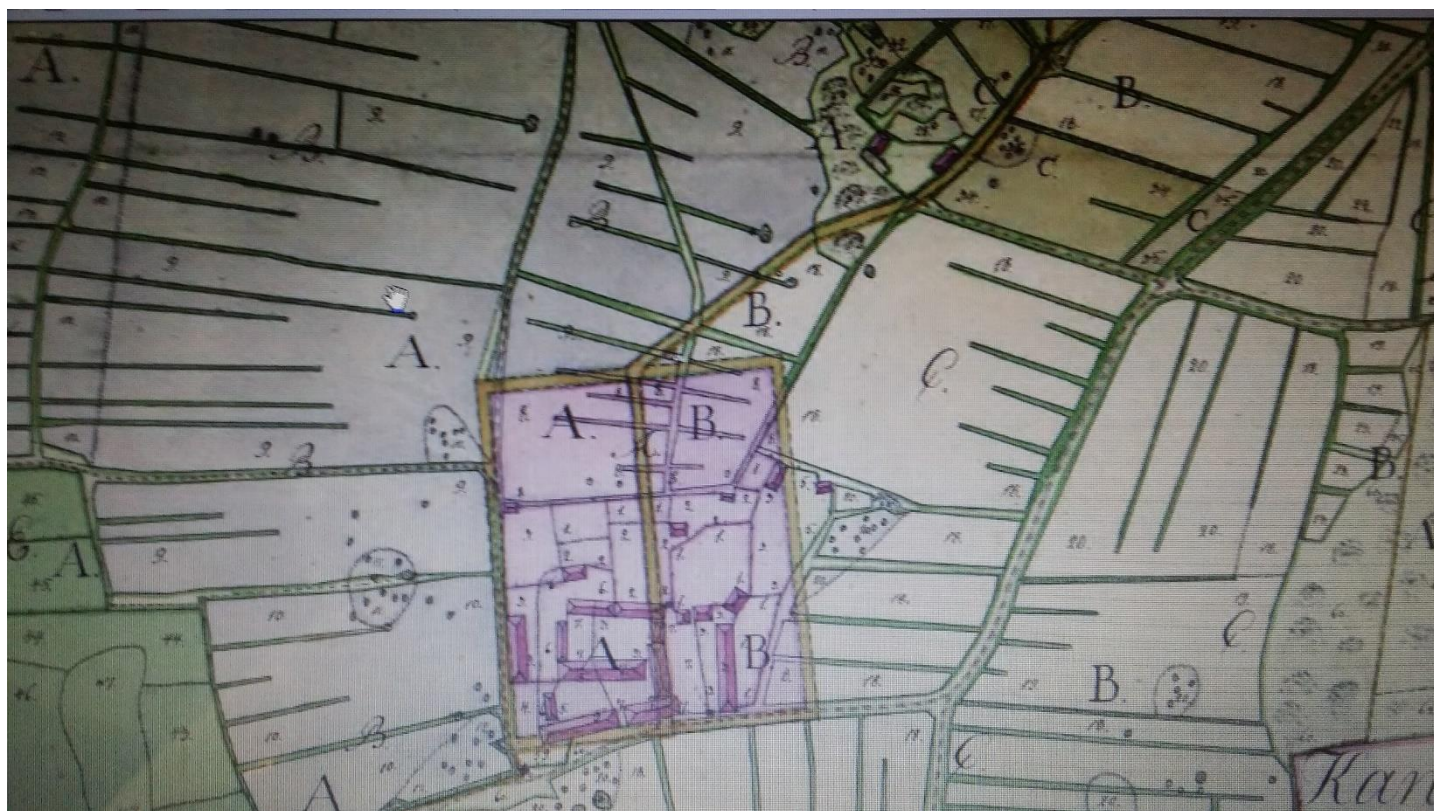

*Bild X: Höns- och svinhus med vedbod
byggd ungefär 1940*

Bilaga 2: Matkällare samt karta över gården år 1809

Bild VIII: Matkällare

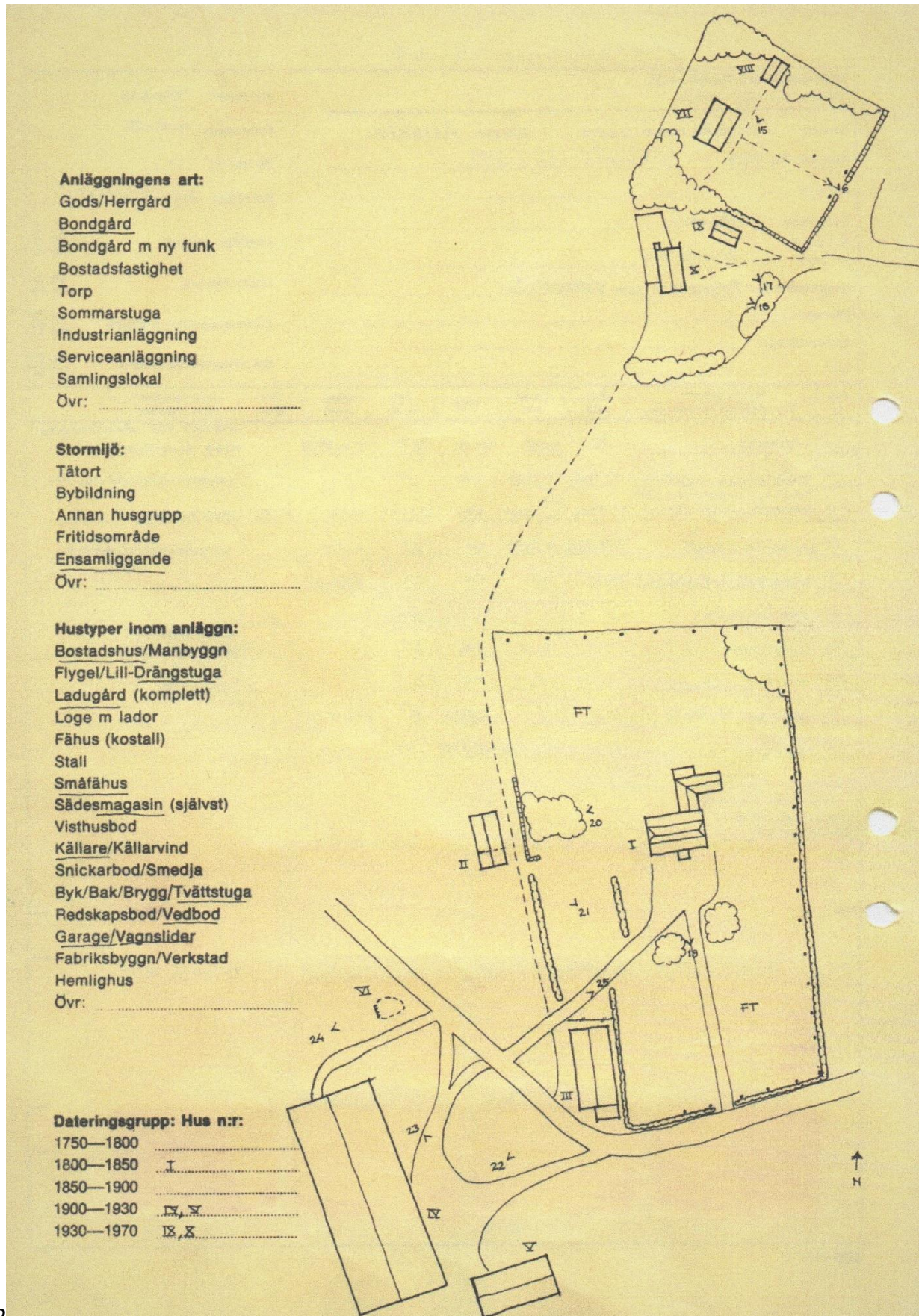

Karta över Tönsta 1809

Bilaga 3

Karta över byggnadernas läge på gården enligt nummer under bilderna

B

b